

A románság erdélyi őshonossága román néprajzi bizonyítékok megvilágításában

Közelebbről *Mehedinți*, a jól ismert román földrajz-professzor „Was ist Siebenbürgen?“ címen¹ egy tetszetős, ügyesen megírt és látszólag tudományos érvekkel alátámasztott munkát adott ki; ebben Erdély román jellegét és a románság itteni ősiségét bizonyítja. Azt igyekszik kimutatni, hogy Erdély a románság néprajzi, antropológiai, történeti, gazdasági, stb. középpontja és az erdélyi románok a dákok meg a római gyarmatosok leszármazottai. A munka elsősorban a német tudományos és politikai világ tájékoztatására íródott s a szerző — amint az soraiból kitűnik — nemcsak tudományos eredményeket óhajt benne közzétenni, hanem azokat a nemzeti hírverés szolgálatába is állítja. Így figyelmünket nyomatékkal a munkára kell irányítani. Reméljük, hogy szakembereink antropológiai, történelmi, nyelvészeti, stb. szempontból is foglalkoznak majd *Mehedinți* munkájával. Mi itt csak a néprajzi vonatkozású részekre mutattunk rá s felhívjuk arra a figyelmet, hogy milyen néprajzi módszerekkel dolgozik a román tudomány.

Hogy a románság a dákok és rómaiak utódeként több, mint kétezer esztendeje él Erdély földjén, azt *Mehedinți* többek között néprajzi (és „prehistoriai“-nak nevezett néprajzi) adatokkal is próbálja bizonyítani. A néprajzi bizonyítékok közül a viselettel, az agyagművesség egy egyszerű formájával, az élő tűz (*foc viu*)-vétel szokásával és a fejen való teherhordással hozakodik elő.

Lássuk ezeket sorjába.

1. *Mehedinți* szerint az erdélyi románság még ma is azt a viseletet hordja, amely a dákoknál a római uralom idején elterjedt volt (20. l.). Ennek bizonyítására bemutat egy részletet Traján oszlopain lévő domborművekből és megemlíti, hogy a bocskor (*opincă*), a hosszú, bő, a derékon szíjjal átkötött ing és a hosszú haj (*comăți*) ma is megvan a románoknál s azok megegyeznek a kérdéses dák viseleti elemekkel. *Mehedinți*nek ezekhez a bizonyítékaihoz semmi közelebbi hozzáfűzni valónk nincs. Ha valaki a bemutatott Traján-oszlopok viseletábrázolásait valóban összeveti az erdélyi román parasztság mai viseletével, azonnal láthatja, hogy az oszlopok ábrázolásai még csak a viselet külső formai egyezésének megállapítására sem alkalmasak. Aki a viseletkutatás elemeivel tisztában van, tudhatja, hogy az összehasonlítás a szabásforma (legyen az ing, bocskor, stb.) ismerete nélkül teljesen meddő dolog s csak mosolyog *Mehedinți* kezdetleges kísérletezésein. Azután azt is elvártuk volna, hogy megmondja, melyik erdélyi román viselettel hasonlítsuk össze Traján oszlopainak domborműves ábrá-

¹ Prof. S. *Mehedinți*: Was ist Siebenbürgen? Die Dacia-Bücher, Bukarest, 1941.

zolásait, hiszen az erdélyi románság viselete vidékenként lényegesen különbözik egymástól. A bemutatott, pásztort ábrázoló „Bauerntracht aus den Gebirgsgebieten“ semmit nem mond.

2. A Maros völgyében Déda környékén igen egyszerű agyagedénykészítési technika, az ú. n. Spirälwulsttechnik ismeretes: az agyagot megfelelő mennyiségű homokkal összegyúráják és tekeresformára elnyújtják. Az agyagtekerceszt azután kigyóyszerűen megtekerve elkészítik az edény fenekét s a tekeresekből rakják fel az edény oldalát is. Az agyagtekerceszekből készült edényt azután kézzel simítják, formálják, fület raknak rá, stb. Az így készült edények különböző nagyságúak. Az ivócsészéktől kezdve a 10—15 literes fazekakig készítenek ilyen edényeket Déda környékén. Eddig még csak rendben is lenne a dolog. Minden etnográfus örülhet annak, hogy Mehedinți Erdélyből egy igen primitív edénykészítési technikával ismertette meg a szakköröket. De az agyagedény készítésének ehhez az erdélyi román technikájához azt a képtelen megállapítást fűzi a szerző, hogy az a nép, amely ezeket az edényeket előállítja, sohasem lehetett nomád nép s ha mi a Kárpátok területén Erdély szívében ilyen agyagművességet találunk, akkor az azt ismerő ottani román népességnek évezredek múltja van azon a helyen, amelyen most lakik (26—27. l., 10—11. kép).

Az agyagtekerceszekből készült edények kétségkívül igen ősi technikai eljárást öríttek meg, azonban egy nép helyhez kötött történeti múltjának bizonyítására semmiképpen sem alkalmasak. Ha *Mehedinți* csak egy kicsit is fájékozott lenne az irodalomban, tudnia kellene, hogy az agyagművességnek ez a kezdetleges formája Dél- és Kelet Európában még sok helyen ismeretes. Anélkül, hogy a részletes irodalmi adatok felsorakoztatására törekedném, megemlítem, hogy az oroszok az oloneci, moszkvai, tveri, volochovi, kostromai és még más kormányzóságok egyes falvaiban is hasonló módon készítenek edényeket (1. A. kép)¹. Agyagtekerceszből készített edényeket a fehér-oroszoknál és Kelet-Lengyelországban,² szerb-horvát területen,³ sőt a Pyreneusokban⁴ is találhatunk. Természetesen már csak szórványosan. Az agyagtekerceszből készített edényekkel tart rokonságot az edénykészítésnek az a technikája, amikor a tekeres helyett lapos agyagszallag darabokból fokozatosan építik fel az edény oldalát. *Zelenin* mutatott rá arra, hogy Oroszországban az agyag minőségének megfelelően alkalmazták a két technikai eljárást. Ott, ahol az agyag rugalmas, nyújtható agyagtekerceszekből készítenek edényt, ott pedig, ahol kevésbé áll megfelelő rugalmas agyag a fazekasok rendelkezésére, ott lapos agyagszallagokból fokozatosan építik fel az edényt.⁵ Ez utóbbi technikát is ismerik a

¹ *D. Zelenin*: Primitivnaja tehnika gončarstva „nalepom“ (au colombin) v vos-točnoj Evrope. Etnografija, III. Moszkva—Leningrád, 1927. 101—102. — *D. Zelenin*: Russische (Ostslavische) Volkskunde. Berlin—Leipzig, 1927. 102.

² *K. Moszynski*: Kultura ludowa Slowian, I. Kraków, 1929. 347. l. — *K. Moszynski*: Ethnographische Studien in Ostpolen. Kny. az A Journey through the Eastern Provinces of Poland in the Year 1926. c. kötetből. Krakau, 1929. 156.

³ *K. Moszynski*: Kultura ludowa Slowian, 347.

⁴ *A. Heilborn*: Allgemeine Völkerkunde, II. Leipzig u. Berlin, 1915. 49. l. — Vö. még *A. Haberlandt*: Die volkstümliche Kultur Europas in ihrer geschichtlichen Entwicklung. — *G. Buschan*: III. Völkerkunde, II. 2., Stuttgart, 1926. 506—507. l.

⁵ *D. Zelenin*: Primitivnaja tehnika... 104.

nagyoroszkok, de előfordul a zürjéneknél, a Kaukázusban az örményeknél, grúzoknál¹ s a kisázsiai törököknél.²

Mielőtt ezeknek az adatoknak a jelentőségével foglalkoznánk, lássuk, mit mond Mehedinți az „élő tűz“-gyújtás szokásáról. Erről lényegileg a következőket írja: Azon a területen, ahol az agyagtekerceskből készült edények ismeretesek, nevezetesen a Kelemen havasokban, virágzó juhtegyésztés folyik. Tavasszal, amikor a nyáját a havasi legelőkre hajtják, a pásztorok u. n. „élő tüzet“ gyújtanak két fadarab összedörzsölésével vagy pálcikák stgitségével, amelyekkel különböző módon fúró, sodró mozdulatokat végeznek egy keményebb fán. Mehedinți nem részletezi ugyan, de megemlíti, hogy az „élő tűznek“ tisztító, betegség, vészelhárító jelentősége van. Az így gyújtott tűz vagy annak füstje között keresztülhajtott nyáját veszedelem, baj nem éri. Az „élő tűz“ — mondja a szerző — az ősi hegyi juhászatnak a bizonyítéka. Azok a juhászok, akik a sztyeppeneken vándorolnak keresztül, nem rendelkeznek a tűzgyújtáshoz szükséges fával. A nomádok trágyával és fűvel gyújtanak tüzet. Az „élő tűz“ gyújtása éppen úgy, mint a fenti primitív fazekasság, a románok Erdélyben való letelepülésének régiségét bizonyítja.

1. kép. Az agyagedény készítés egyszerű módjai a nagyoroszkoknál: A. agyagtekercesből, B. agyagszallagból (Moszynski után).

Mehedinți nyomán bemutatom az „élő tűz“ gyújtásnak egyszerű módjait (2. kép.). A 2/1., 3. és 4. képen a tüzet fapálcika ide-oda való sodrásával, fúrással, a 2/2 képen pedig dörzsöléssel állítják elő. A fúrás, dörzsölés helyén a fa lángot vet; a lángot taplóval, száraz ággal fogják fel és élesztetik tovább.

Mehedinți adatai forrásánál Morariu egy tanulmányára hivatkozik.³ Ebben a tanulmányban azonban a bemutatott „élő tűz“-gyújtási módok közül egyik sem vonatkozik a Kelemen havasokra. Mehedinți csak azért ír Kelemen havasokat, hogy az „élő tűz“-gyújtást helyileg összekapcsolhassa az agyagtekerceses kerámiával, gondolván azt, hogy munkája német olvasóközönségének nem igen lesz alkalma elövenni az eredeti forrásmunkát. Mehedinți lelkiismeretlenségére jellemző, hogy 2/2. képének végső forrását nem veszi tekintetbe. Morariu ezt a tűzgyújtási módot Roska Márton

¹ D. Zelenin: Primitivnaja tehnika... 90, 99—100. l., vö. K. Moszynski: Kultura ludowa Slowian, 348.

² Tagán G.: Das alte Töpferhandwerk in Anatolien. Ethnographia, LI, 460. kk.

³ T. Morariu: Contribuțiuni la aprinderea „focului viu“ în Ardeal, Maramureș și Bucovina. Anuarul Archivei de Folklor IV, 229—236.

nyomán közli a szolnokdobokai Magyaröblösről.¹ Roska a tűzgyújtást így írja le: „... négy magyaröblösi legény (Szolnok-Doboka vm.) mutatja be előttem, hogyan lehet tüzet oly módon is gerjeszteni, hogy két puhább fa közé szorítanak egy harmadikat, ez utóbbit addig huzogatják előre és hátra, míg a két puhább fa a dörzsölés helyén lángot fog, mikor is egy ötödik legény hirtelen előre felhasogatott forgácsot tart a lánghoz s rövidesen meggyújtja előre megrakott tűzüket.“² Ezt a magyaröblösi adatot használja fel Mehedinți az erdélyi románok őshonosságának bizonyítására. A 2/1., 3. és a 4. kép pedig a Radnai havasokból és Bukovinából származik.

Amint az agyagtekerceses edénykészítés, úgy az „élő tűz“-gyújtás módja sem alkalmas a románság erdélyi őshonosságának bizonyítására. Ha Mehedinți néhány lappal tovább olvassa az Anuarul Archivei de Folklore IV. kötetét, meggyőződhetett volna arról, hogy hasonló teihnikai eljárásokkal „élő tüzet“ Európa legkülönbözőbb területén gyujtanak.³ De maradjunk csak Erdélyben és a szomszédos területeken. Mehedinți nem tudja, hogy például a gyergyóvárhegyi pásztorok is két száraz gally összedörzsölésével és száraz lomb segítségével gerjesztik az „élő tüzet“ s annak füstjével, lángjával tisztítják meg a pászortanyát a gonosz szellemektől.⁴ Gyergyó külső szélén lévő Bélbor juhászai a Kelemen havasok alatt ismerik ugyan az 2/1. képen bemutatott tűzgyújtási módot,⁵ de Mehedinți erről sem tud.

A magyarok Erdélyen kívül Baranyában, Somogyban, Göcsejben, a Bodroglókben ismernek hasonló technikájú és hasonló célú tűzgyújtási módokat.⁶ A magyaröblösi tűzgyújtással lényegileg azonos a bodroglózi pákászok tűzgyújtási módja,⁷ amely akkor Mehedinți szerint azt bizonyítaná, hogy a bodroglózi magyaroknak mai lakóhelyükön szintén több évezredes múltjuk van. De akkor ezt bizonyítanák a szlávokkal kapcsolatban a kelet- és déleurópai „élő tűz“-adatok is, t. i. az oroszok, lengyelek, ruszinok, bolgárok, szerbek és horvátok is ismerik a tűzgyújtásnak ezeket a módjait.⁸

Közbevetőleg jegyezzük meg, hogy a katarctikus mágia területére tartozó „élő tűz“ vagy „új tűz“-szokásának általában az indógermán néphit-

¹ Roska M.: A tűz. Kny. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1911. évi vajdahunyadi vándorgyűlésének emlékkönyvéből. Kolozsvár, 1912. 11. l., 6. kép. V. ö. még Roska M.: Tűzgerjesztés dörzsöléssel. Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából, II. Kolozsvár, 1911: 137—138.

² Roska Márton: i. m. 11.

³ Erre figyelmeztették volna őt I. Mustea irodalmi utalásai (Materiale pentru cunoașterea și răspândirea „focului viu“ la români. Anuarul Archivei de Folklor, IV. Bukarest, 1937. 242. l.).

⁴ Téglás Gábor: Pásztor szokások Csikgyergyó határszéli községeiben. Népr. Ért. XIV. 1913. 294. l. A gyergyói községek románsága különben is mind a XVII. század végén inneni betelepülő (Vö. Szabó T. Attila: Gyergyó helynevei a XVII—XIX. századból. Bp. 1940. 5 kk.).

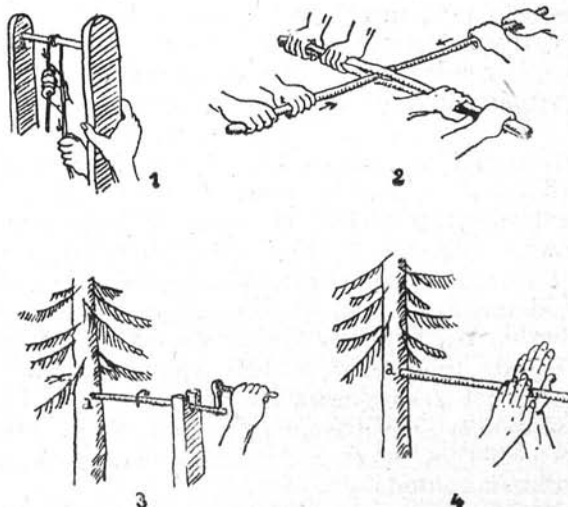
⁵ Téglás G.: i. m. 295.

⁶ Szendrey Á.: Az új tűz. Ethn. XLII, 153—154.

⁷ Fecsedő I.: Ahogyan a bodroglózi pákász tüzet rak. Ethn. XXXI, 168.

⁸ L. pl. az igen gazdag irodalomból K. Moszynski: Kultura ludowa Slowian, I. 237—238. l., D. Zelenin: Russische (Ostslavische) Volkskunde, 97. skk. 1., J. Falkowski: Zachodnia pogranicze huculszczyzny. Lwów, 1937. 30. l., Ch. Vakarelski: Bit na trakijskit' i maloazijskit' b'lgari. Sofia, 1935. 101. l., N. Zega: Volovska bogomolja. Glasnik etnografskog muzeja u Beogradu, III. Beograd, 1927. 18. l., stb.

ben igen nagy jelentősége van. A kultikus „új tűz“ minden fajtája csak utánképzése a szándékosan okozott sztyeppe tüzeknek, amelyekkel az indógermán őshaza állattenyésztői a nagy rovarrajok támadásától védték állataikat.¹ Az indógermán szokásokhoz hasonló eljárás ismeretes a török népeknél is. Az Üzbegisztánban lakó türkök, amikor a tavaszi legelőre hajtják állataikat, először két tűz között úzik keresztül, ezzel segítve elő az állatok gyógyulását és megtisztulását.² Temetkezés után két tűz között haladva át, tisztulnak meg a mongolok állataikkal együtt, amint már erről a XIII. századból *Plano Carpini* is udósít.³ Magának az „új tűz“ szokásának az eredetéről ma a néprajznak az a véleménye, hogy „az új tűz“ ázsiai eredete éppen úgy valószínű, mint az állattenyésztés gazdálkodási formájának átvitele Európába.⁴

2. kép. Az „élő tűz“ gyújtás különböző módja (*Mehedinji* után): 1. Radnai havasok Obcioara nevű része, 2. Magyarköblös (Szolnokdoboka m.), 3. Paltin havas (Máramaros m.), 4. Crulea havas, Bukovina. (A részletes helymegjelölés *Morariu* után).

Az agyagtekerceses edénykészítés és az „élő tűz“-gyújtás szokásának nagy keleteurópai elterjedése tehát nem használható fel egy nép évezredes, jelenlegi települési helyéhez kötött multjának bizonyítására. *Mehedinji* következtetése módszertelen, anyagismerete megbocsáthatatlanul hiányos és ezek mellett még forrásainak adatait meg is hamisítja. *Mehedinji* módszeré-

¹ *R. Hofschlaeger*: Der Ursprung der indogermanischen Notfeuer. Arch. f. die Geschichte der Naturwissenschaften u. der Technik, IV, 1913. 184. l., Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, Bd. VI. Notfeuer.

² *M. F. Gavrilov*: Materiali k etnografii tjurok, Ura-Tjubinskogo rajona. Taskent, 1929. 23.

³ *Plano Carpini* adatait idézi *Munkácsi B.* (A régi magyar lovas temetkezés keleti változatai, *Ethnographia*, VII. 1896., 304. l.).

⁴ *H. Freudenthal*: Das Feuer im deutschen Glauben und Branch, Berlin—Leipzig, 1931. 216.

vel azt is bebizonyíthatjuk, hogy a bodrogi, baranyai magyarok, az oroszok a moszkvai és az oloneci kormányzóságban, a délszlávok a Balkánon már több évezrede laknak. Pedig itt csak arról van szó, hogy bizonyos ősi, egyszerű technikai eljárások, szokások Kelet-Európa zártabb, földrajzilag félreesőbb területein a mai és a történeti népességtől függetlenül megmaradtak és tovább élnek. Sem az agyagtekerceses edénykészítés, sem az „élő tűz“-gyújtás módjainak elterjedése nem kapcsolható szorosan egy néphez vagy népcsoporthoz. Egyik sem tételez fel állandó, több évezredes letelepedést, helyhezköttöttséget. A fenti népek (a magyarok, oroszok, délszlávok) messzire elkerültek őshazájuktól, mégis ismerik az „élő tűz“-vételt vagy az agyagtekerceses edénykészítést. Mindezeket magukkal hozhatták őshazájukból, vagy történetük folyamán más népektől vehették át, — de ennek a vizsgálata most nem tartozik ide. Éppen az agyagtekerceses kerámiát ismerheti egy vándorló nép, mert fazekaskorong használata nem szükséges hozzá. Az edény ilyen technikával bármikor könnyen előállítható, ahol megfelelő agyag áll rendelkezésre. Különb az agyagtekerceses edénykészítés és a tűzgyújtásnak fenti egyszerű módjai a természeti népeknél is ismeretesekek.¹

4. Mehedinți római gyarmatosokkal hozza összefüggésbe az erdélyi fejen való teherhordást is,² amely szerinte elsősorban a Bánátban, Olténiában és Nyugaterdélyben terjedt el, „wo die Zahl der Kolonisten ansehnlich genug war“ (29. l.). A fejen való teherhordás kétségkívül Dél-Európából került Középeurópába. Ennek a segítségével azonban a román-ságot római népelemekkel összekapcsolni teljesen képtelenség. Ismeretes a fejen való teherhordás Erdélyben a magyaroknál is, pl. Kalotaszegen, sőt Kolozsvárt is,³ de főleg a dunántúli magyarságnál.⁴ Kelet-Európában pl. fejen viszik a terhet a nagyorosz kereskedők.⁵ A Balkánon közönséges ez a teherhordási mód a horvátoknál és a szerbeknél.⁶ Mehedinți nyomán akkor joggal kérdezhetjük, hogy a dunántúli magyarok, az oroszok és a délszlávok is a rómaiak utódai-é?

Mehedinți különben nem egyedülálló román tudós, aki újabb néprajzi anyaggal igyekszik bizonyítani a románok erdélyi őshonosságát. Ezekkel, remélem, lesz alkalmam majd szintén foglalkozni.

Gunda Béla

¹ H. Heilborn: i. m. 48. K. Weule: Die Kultur der Kulturlosen. Stuttgart, 1910. 81. l., stb.

² Mehedinți foglalkozik még röviden az ú. n. római típusú kerámiával is (28 l.), mivel azonban semmiféle idevonatkozó bővebb magyarázattal nem hozakodik elő s a hivatkozott B. Slătineanu munka (Ceramica românească, Bukarest, 1938.) pedig teljesen megbízhatatlan (vö. Vári Miklós ismertetésével, Ethnographia LI, 259—263. l.), erre a kérdésre mi sem térünk ki.

³ Sándor Gábor: A kolozsvári Hóstát emberi erővel végzett teherhordási módjai és eszközei. Magyar Néprajz III, 243 kk. (szerk. Bárczi Géza és Szabó T. Attila).

⁴ Magyarság Néprajza II, 251.

⁵ D. Zelenin: Russische (Ostslavische) Volkskunde 148.

⁶ P. Z. Petrovič: Port des charges par les hommes chez nous. Comptes rendus du III-me Congrès des Géographes et Ethnographes Slaves dans le Royaume de Yougoslavie, 1930. Beograd, 1933. 225.